

БЕЗПЕКОВА ТА ОБОРОННА ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛЬНИХ КРАЇН ЄВРОПИ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анотація

В аналітичній записці розглядається оборонна політика нейтральних та позаблокових країн Європи в сучасних умовах; окреслюються загрози та виклики безпеці цих держав; вивчаються напрями розвитку національних збройних сил; визначаються основні форми міждержавної кооперації та перспективи відмови від нейтрального статусу.

БЕЗПЕКОВА ТА ОБОРОННА ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛЬНИХ КРАЇН ЄВРОПИ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Система міжнародних відносин сьогодні переживає гостру кризу. Широкий спектр безпекових загроз та викликів ставить під сумнів здатність таких традиційних інструментів безпекової політики, як військове партнерство та інтеграція (наприклад – у форматі євроатлантичної системи колективної безпеки) виконувати свої завдання. Це, у свою чергу, посилює увагу до альтернативних концепцій безпекової політики.

Концепція нейтралітету, яка має давню історію, є одним з таких варіантів. Сам принцип нейтралітету в міжнародному праві визначається як неучасть у війні в разі її початку та неприєднання до військових блоків в мирний час. Менш радикальним підходом є політика позаблоковості, яка передбачає неучасть країни у військових союзах, втім – не забороняє їй укладати оборонні угоди з іншими державами, а її військовим – брати участь в миротворчих операціях. В сучасних умовах глобалізації та поглибленої інтеграції ці підходи дуже часто змішуються.

Застосування цих термінів до реалій європейського простору викликає певні складності. Позаблоковими можна вважати всі європейські країни, які не є членами євроатлантичної системи колективної безпеки. З їхнього числа кілька держав юридично закріпили свій нейтральний статус. Інші традиційно вважаються де факто нейтральними, втім, таке позиціонування офіційно не прописане у відповідних документах. Порядок денний Європейського Союзу, який останнім часом активізує спільну політику з питань безпеки та оборони, ставить під сумнів доцільність вважати країни-члени цього інтеграційного об'єднання реально нейтральними.

Загальна характеристика нейтральних та позаблокових країн Європи

У рамках вивчення застосування на практиці концепції нейтралітету та позаблоковості пропонується розглянути безпекові стратегії тих країн європейського простору, які не є членами НАТО та все ще не стали на шлях приєднання до Альянсу. До цієї категорії традиційно відносяться шість європейських держав – Австрія, Ірландія, Мальта, Фінляндія, Швейцарія та Швеція. Окремий випадок представляє позаблоковий Кіпр. Його позиція визначається наявністю замороженого конфлікту, загостреними відносинами з Туреччиною. Навіть за умов бажання приєднатися до євроатлантичної системи колективної безпеки Нікосія не зможе реалізувати цей курс, оскільки Анкара в будь-якому разі ветоуватиме таке рішення в НАТО. Інші країни Європи – Ліхтенштейн, Монако, Андорра, Сан-Маріно, Ватикан – не розглядаються в рамках даного аналізу через специфіку їхнього геополітичного позиціонування в якості карликових держав.

Нейтральні країни Європи є неоднорідним середовищем. З одного боку, на їхню позицію на міжнародній арені впливають обставини проголошення нейтралітету. З цієї точки зору їх можна розділити на кілька груп. Швейцарія та Швеція є «старими» нейтральними країнами, які

користуються цим статусом протягом десятиліть. Натомість Австрія та Фінляндія реально проголосили його в другій половині ХХ століття під тиском зовнішніх обставин – це стало компромісом між західними державами та СРСР в рамках блокового протистояння, яке розділило Європу. Участь Кіпру та Ірландії в безпекових інтеграційних проектах історично обмежувалась наявністю невирішених суперечок щодо кордону держав (з Туреччиною щодо Турецької Республіки Північного Кіпру та з Великобританією щодо Північної Ірландії відповідно). Специфічними були обставини проголошення нейтралітету Мальти – це було зроблено самостійно, без тиску великих держав, в мирній та стабільній для мальтійського суспільства обстановці.

Спільною рисою частини нейтральних країн Європи протягом тривалого часу залишалась прихильність до альтернативних процесів континентальної економічної інтеграції – Швеція, Австрія та Швейцарія були засновниками Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ); Фінляндія згодом приєдналась до цієї організації. Втім, з середини 1990-х років ситуація змінилась – всі означені країни окрім Швейцарії в 1995 році вступили до Європейського Союзу. Натомість Ірландія, Кіпр та Мальта не брали участь у альтернативних інтеграційних проектах до отримання членства в ЄС. Відзначимо також, що Фінляндія та Швеція є членами низки регіональних платформ для кооперації (на кшталт NORDEFSCO), широка мережа яких є характерною рисою Північної Європи.

Сьогодні на безпекову політику європейських країн впливає активізація старих та нових загроз в рамках системи міжнародних відносин. До перших відносяться конфлікти на кордонах європейського простору (Україна) та в сусідніх регіонах (Близький Схід). До других – актуальна для Європи міграційна криза. Виходячи з цього, географічне положення нейтральних держав сьогодні суттєво впливає на їхню політику. З одного боку, Швейцарія та Австрія знаходяться у центрі Європи, далеко від джерел конфліктів. Через це останні події на Близькому Сході та в Україні не

несуть прямої загрози їхній безпеці. Небезпеку становить спричинена ними активізація міграційного руху, оскільки саме через австрійську та швейцарську територію проходять потужні маршрути пересування мігрантів. Ірландія розташована на крайньому Заході й традиційно тісніше пов'язана з політикою та проблемами Великобританії, а не континенту. Для Мальти та Кіпру найбільшу загрозу несуть наслідки ескалації конфлікту на Близькому Сході. Натомість Швеція та Фінляндія розташовані поблизу зони впливу, на яку претендує Російська Федерація. Активізація її політики в Арктиці та на Балтиці створює загрозу національним інтересам Стокгольму та Гельсінкі. Це актуалізує перед ними питання перегляду безпекових та зовнішньополітичних концепцій.

Стратегічне безпекове планування: пріоритетні напрямки та основні загрози

Загальними тенденціями стратегічного планування нейтральних та позаблокових країн Європи є намагання привести національні оборонні та безпекові концепції у відповідність до актуальних загроз сьогодення. Мова йде як про актуалізацію новітніх об'єктивних викликів (кіберзлочинність, інформаційна безпека), так і про розробку інструментарію для протидії конкретним суб'єктивним загрозам. Актуальність останніх визначається геополітичним положенням окремих країн (близькість до коридорів пересування близькосхідних мігрантів або ж до зони активізації російської провокативної діяльності). Частина держав переглянули національні стратегічні документи після загострення кризи міжнародної системи; інші все ще орієнтуються на певною мірою застарілі концепції.

Безпекова політика **Австрії** базується на Стратегії національної безпеки, яка була прийнята в 2013 році. Її основною метою є забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави, надання допомоги з боку військових інституцій цивільній владі та участь в кризовому врегулюванні закордоном в рамках миротворчих операцій. Міграційна криза та близькість до Балкан (одного з основних коридорів руху мігрантів-біженців до Європи)

вимагає від Австрії підвищеної уваги до контролю за національними кордонами.

Довідково: У документі зазначено, що держава готова підтримувати участь 1,1 тисяч військових в миротворчих операціях. Австрійський уряд також ухвалив рішення додатково спрямувати 2,2 тис. військовослужбовців на допомогу цивільним співробітникам національної прикордонної служби. Загострення міграційної загрози призвело до дискусії щодо необхідності збільшення цієї цифри до 6 тис. осіб.

В 2015 році в країні була прийнята нова військово-стратегічна концепція. Вона визначала пріоритетними напрямками безпекової політики недопущення конфліктів до кордонів держави; сприяння оптимальному вирішенню кризових ситуацій у форматі світової спільноти; стабілізацію оточення. Новий оборонний план Австрії включає в себе структурні зміни в міністерстві оборони та командних ланках національних збройних сил.

Оборонна стратегія **Швейцарії** окреслюється низкою документів 2016 року. У травні ц.р. в контексті визначення актуальних загроз була оприлюднена доповідь швейцарської розвідки. В серпні парламент країни схвалив нову доповідь, в якій визначались пріоритети національної безпекової та оборонної політики. У порівнянні з попереднім документом, датованим 2010 роком, підвищена увага сьогодні приділяється погіршенню відносин Росії та Заходу внаслідок Української кризи, зростанню російського військового потенціалу, посиленню терористичної та кіберзагроз, міграційній кризі в Європі. В доповіді підкреслюється, що сучасні загрози стали різноманітнішими та менш передбачуваними. Найактуальнішою проблемою для Швейцарії залишається міграційна криза. У цьому контексті деякі політики наголошують на необхідності зміни пріоритетів при формуванні безпекової політики на користь підтримки поліцейських та прикордонних сил, а не армії. Ще одним важливим завданням в сфері національної безпеки є виявлення серед населення країни прибічників терористичних угруповань та боротьба з вербувальниками терористів. Пряма терористична загроза Швейцарії знаходиться на низькому рівні, оскільки країна не є пріоритетною

ціллю джихадистів. Російська агресивна політика теж напряду не загрожує Швейцарії, втім її вплив на міжнародне середовище представляє довготривалий вимір стратегічного оточення держави. Швейцарські експерти вважають, що наслідки конфронтації РФ та Заходу залишатимуться актуальними протягом десятиліть. Основним завданням швейцарських збройних сил визначається оборона території держави та обмежена участь в миротворчих операціях.

Швеція переглянула свою військову доктрину в 2016 році. На зміну політиці стримування, характерній для постбіполярного періоду, прийшла більш агресивна модель безпекового планування. Об'єктивною причиною перегляду підходів до оборони стали агресивні дії Російської Федерації. Швеція не вважає, що Москва сьогодні становить для неї пряму загрозу. Втім, підкреслюється, що країна має бути готова дати відсіч потенційному агресору. Нова доктрина передбачає зростання оборонного бюджету, підвищення уваги до матеріально-технічного забезпечення армії, відновлення військової присутності в стратегічно важливому пункті Балтики – на острові Готланд.

Довідково: Протягом тривалого часу Готланд був важливим елементом шведської оборони. Після закінчення холодної війни та зниження напруги в міжнародних відносинах Швеція демілітаризувала острів – останні підрозділи покинули його в 2005 році. Втім, події 2014 року поставили на порядок денний питання відновлення військової присутності на Готланді. В квітні 2015 року було прийнято рішення протягом наступних трьох років розмістити на острові так звану Бойову групу «Готланд» (у складі штабної, механізованої, танкової та тилової рот). Розгортання підрозділу повинно було розпочатися в 2018 році. Подальша ескалація напруженості на Балтиці призвела до перегляду плану – у вересні 2016 року було узгоджене рішення пришивидшити розміщення на острові шведських підрозділів (з першої половини 2017 року) та збільшити військову присутність (додатково направити на Готланд піхотний батальйон в якості гарнізону; розмістити там радар ППО).

Важливими елементами шведської безпекової політики є боротьба з кіберзагрозами, розробка методів протидії гібридній агресії, підсилення розвідувальних потужностей.

Збройні сили **Фінляндії** також концентрують увагу на завданні оборони території держави. При цьому останні дії Російської Федерації (агресія на Сході України та провокації на Балтиці) вимагають ревізії стратегічного бачення фінської безпекової політики. В рамках цього процесу в 2017 році планується затвердити кілька важливих документів – нову Білу Книгу та стратегічний план міністерства оборони (STRATPLAN 2035).

Одним з пріоритетних напрямків діяльності для країни стає теоретичне вивчення актуального питання протидії гібридним загрозам. За ініціативою кількох країн-членів НАТО та ЄС у Фінляндії створюється відповідна установа – Центр протидії гібридним війнам (Anti-Hybrid Warfare Center). Вона має боротися з кіберзагрозами, пропагандою та дезінформацією. Центр буде консультувати зацікавлені країни, допомагаючи виявити факти гібридної агресії та впливу, а також надаватиме послуги з спецпідготовки з метою підвищення готовності до боротьби з ними.

Довідково: Окрім Фінляндії про свою участь в проекті заявили США, Великобританія, Франція, Німеччина, Швеція, Польща, Латвія та Литва. Бажання приєднатись до ініціативи висловила Естонія, яка в рамках Північноатлантичного альянсу спеціалізується на протидії кіберзагрозам, від яких постраждала в 2007 році. Річний бюджет центру становитиме близько 1,5 млн євро. Половину бюджету забезпечуватиме Фінляндія, решту – інші члени.

Той факт, що така структура розпочинає діяльність у нейтральній державі, поза структурами Організації Північноатлантичного договору, відкриває широкі можливості в практичній сфері. На відміну від розташованого в Естонії Центру кібербезпеки НАТО, до роботи у ньому можуть долучатися держави, що не входять до числа членів Альянсу. Таким чином, Центр протидії гібридним війнам стає хабом теоретичної думки, яка об'єднує європейську та євроатлантичну спільноту з партнерами на кшталт України.

Безпекова політика **Ірландії** базується на новій Білій Книзі, яка була прийнята в 2015 році. Вона розширила акценти національного стратегічного бачення. В документі окрім традиційних загроз безпеці в якості викликів, з якими необхідно боротися, згадувались кібератаки, природні катастрофи, шпіонаж та транскордонна злочинність.

Мальта також акцентує увагу на нових загрозах безпеці. Наприклад, в 2016 році була прийнята Стратегія кібербезпеки держави. Традиційним викликом для держави залишається проблема міграції з узбережжя Північної Африки.

Відносини з партнерами та інтеграційними структурами європейського простору в безпековій сфері

В умовах сучасної трансформації міжнародної системи та під впливом глобалізаційних процесів жодна держава не в змозі виключно самостійно підтримувати належний інструментарій протидії безпековим загрозам. Нейтральні та позаблокові країни Європи не є виключенням. Переважна більшість з них є членами ЄС і відтак беруть участь в реалізації спільної політики з питань безпеки та оборони Союзу. Також вони підтримують партнерські відносини з Організацією Північноатлантичного договору. В перспективі північноєвропейські держави (Швеція та Фінляндія) мають потенціал приєднатися до Альянсу. Північна Європа відзначаються високим рівнем регіонального партнерства. Відтак Стокгольм та Гельсінкі активізують двосторонню співпрацю та підтримують належні відносини з регіональними представниками євроатлантичної системи колективної безпеки.

Австрія в силу свого економічного становища, демографічного статусу та з огляду на сучасну безпекову ситуацію у світі не може самостійно

забезпечити власну національну безпеку без допомоги союзників та партнерів. Ставка робиться на партнерство в рамках Європейського Союзу. Європейська оборона та колективний захист, прописані в Лісабонській угоді, враховуються в національному стратегічному та тактичному плануванні. Будь-які ініціативи, які спрямовуються на спеціалізацію та вписують оборону країни в ефективні наднаціональні та міжнаціональні структури, вважаються життєво важливими.

Довідково: В рамках оборонних ініціатив Європейського Союзу Австрія взяла на себе обов'язок забезпечувати підготовку військовослужбовців до бойових дій в гірських умовах. З цього питання вона також контактує з відповідними структурами НАТО.

Дебати щодо членства в Організації Північноатлантичного договору активно розгорталися в Австрії після закінчення холодної війни. На сьогоднішній день в країні сформувався негативний консенсус щодо приєднання до євроатлантичної системи колективної безпеки.

Довідково: Серед основних політичних сил Австрії традиційними противниками НАТО є ліві з Соціал-Демократичної партії. Цієї ж точки зору дотримується більшість менш потужних партій. В період стабільності консерватори (Народна партія) та ультраправі (Партія Свободи) виступали за поглиблення співпраці з Альянсом. Втім, сьогодні останні – в умовах міграційної кризи – також перейшли на позиції критиків НАТО. Відтепер вони виступають за «спільну зовнішню політику і політику безпеки [ЄС]... при збереженні австрійського нейтралітету та чіткого відмежування від неєвропейських держав та домінуючих поза Європою військових союзів».

Сама політика постбіполярного розширення НАТО розглядається у Відні як помилкова та така, що провокує Російську Федерацію на дії у відповідь. У цьому контексті австрійські посадовці критично сприймають євроатлантичний курс України. У відносини самої Австрії з Організацією Північноатлантичного договору також втрутився суб'єктивний фактор: у травні 2017 р., у відповідь за негативну позицію Відня щодо приєднання Туреччини до ЄС, Анкара наклала вето на партнерство з Австрією в рамках

євроатлантичних структур. Попри заяви Брюсселя про продовження співпраці в рамках альтернативних форматів, така позиція турецького керівництва ще більше віддаляє Австрію від Альянсу.

Важливим елементом австрійського позиціонування у світі стає діяльність в рамках інших безпекових об'єднань. Протягом 2017 року Австрія головує в ОБСЄ, й відповідно до цього, міністр закордонних справ цієї країни С. Курц активно залучений до роботи цієї організації. Мова йде, перш за все, про спроби врегулювання конфлікту на сході України. Офіційний Відень намагається використати головування в ОБСЄ для підвищення власного авторитету та ваги на міжнародній арені.

Географічне положення та давні традиції нейтралітету роблять питання відмови від нейтрального статусу неактуальним для **Швейцарії**. Держава підтримує відносини з НАТО в рамках програми Партнерство заради миру. Вона допомагала Альянсу в забезпеченні його операцій на Балканах та в Афганістані, співпрацює з його членами в рамках навчальних курсів з гуманітарних питань та демократичного контролю за збройними силами, розвиває потенціал спільних дій з військовими країн НАТО. Також країна виступала партнером у миротворчій діяльності Європейського Союзу. Втім, Швейцарія завжди підкреслює своє особливе місце у європейських справах.

Довідково: Наприкінці ХХ століття рівень підтримки членства в НАТО серед населення Швейцарії коливався в межах 25-30 %. В 2016 році він становив 22 % населення.

Важливим напрямком безпекової політики **Швеції** є активізація співпраці з іншими країнами євроатлантичного простору. Основним фактором, який впливає на шведську позицію, стає агресивна політика у європейському регіоні Російської Федерації. В результаті Стокгольм активізує двосторонні та багатосторонні відносини у сфері безпеки та оборони. З 2014 року Швеція є учасником Програми посилення можливостей для партнерів Північноатлантичного альянсу. У 2016 році документи щодо поглиблення співпраці були підписані зі США та Великобританією.

Важливим партнером Швеції у безпекових справах є її нейтральний сусід – Фінляндія. Також активізується співробітництво з північноєвропейськими та балтійськими членами НАТО (Норвегія, Данія, Ісландія, країни Балтії). В цілому підкреслюється, що безпека Стокгольму базується не лише на власних оборонних потужностях, але й на кооперації з Північноєвропейськими, Європейськими та Євроатлантичними силами.

Питання доцільності дотримання нейтрального статусу в нових умовах системи міжнародних відносин стало у Швеції останнім часом вельми актуальним. Альтернативою вважається можливе приєднання до євроатлантичної системи колективної безпеки. Традиційно шведські партії лівого крила – Соціал-демократична партія, Партія Зелених та Ліва Партія – виступають за дотримання нейтралітету. Перші дві з них за результатами виборів до парламенту 2014 року сформували уряд меншості. За вступ до НАТО послідовно виступала найпотужніший член правоцентристської опозиційної коаліції – Поміrkована коаліційна партія. Ця консервативна сила заявляє це одним із зовнішньополітичних пріоритетів державної політики у разі перемоги на парламентських виборах 2018 року. Консерваторами висловлюється сподівання, що до цього процесу приєднається і Фінляндія.

Позицію консерваторів поділяє партія «Ліберали». Інші два члени опозиційного Альянсу – Партія Центру та Християнсько-демократична партія – виступали проти членства в НАТО. Втім, у сучасних умовах в їхніх лавах розгорнулася дискусія щодо зміни позиції. З жовтня 2015 року можна констатувати консенсус правоцентристської опозиції з цього питання. Третій полюс сили в шведській політиці – праві радикали з партії «Шведські демократи» – в свою чергу заявляють про підтримку антитерористичних операцій Альянсу, втім – виступають за продовження політики шведського нейтралітету.

Шведська громадськість традиційно налаштована проти членства в НАТО. Рівень підтримки євроатлантичного курсу коливається в межах 25-35 % населення. Дані соціологічних опитувань за 2005-2014 роки, попри

окремі зміни в цифрах (найвища підтримка Альянсу в цей період спостерігалась в 2008 році) демонструють підтримку політики нейтралітету.

Довідково: Неочікуване зростання популярності євроатлантичної ідеї було зафіксовано у 2015 році. Дослідження показало, що доля прихильників євроатлантичної інтеграції переважала кількість її супротивників (41 % проти 39 %). Причиною цього можна вважати вплив агресивної політики РФ, яку шведи почали сприймати як пряму та дієву загрозу (яскравим підтвердженням її актуальності став інцидент з російським підводним човном у шведських територіальних водах в жовтні 2014 року). Втім, вже наступного року – коли перші враження від російських дій минули – дані дослідження показали повернення до традиційної динаміки.

Станом на липень 2016 року 49 % респондентів виступали проти членства в НАТО, 33 % заявили про підтримку євроатлантичного курсу, 18 % – не визначилися з проблеми.

Фінське військове командування зосереджується на налагодженні співпраці з партнерами та розвитку потенціалу національних збройних сил до участі у спільних операціях. Основна увага приділяється оборонній співпраці з ЄС (з лютого 2016 року розробляється законодавчій інструментарій для залучення фінських збройних сил до підтримки операцій Союзу), НАТО (з 2014 року країна бере участь в Програмі посиленних можливостей для партнерів) та іншими країнами Північної Європи. Центральним елементом зовнішньополітичних відносин є північноєвропейський вектор. Основними державними партнерами для Гельсінкі є Сполучені Штати Америки та Швеція.

Питання членства в НАТО протягом тривалого часу було темою для обговорення для фінських політиків. Сучасна криза системи міжнародної безпеки лише загострила проблему. Втім, попри заяви відомих політичних діячів про особисту підтримку такої зміни курсу, ця точка зору недостатньо представлена в парламенті.

Довідково: З числа основних політичних партій Фінляндії дві – Національна коаліційна партія (член правлячої коаліції – 37 депутатів) та Шведська народна

партія (опозиційна – 10 депутатів) – заявляють про підтримку євроатлантичного курсу. Проти виступають як представники лівих сил, так і націоналісти з партії «Істинні фіни», які досягнули значного прориву на парламентських виборах 2011 та 2015 років та входять в правлячу коаліцію (втім, останні називають НАТО меншим злом у порівнянні з ЄС).

Громадська підтримка відмови від нейтрального статусу та приєднання до євроатлантичної системи колективної безпеки знаходиться на стабільному невисокому рівні – близько 25 % населення Фінляндії. Ситуація не змінилась й в умовах російської агресивної політики – про це свідчать дані опитувань за 2014-2016 роки.

Мальта та **Ірландія** розвивають безпекове партнерство в рамках спільної політики ЄС. Дублін погоджується з необхідністю поглиблення інтеграції, однак наголошує на тому, що вона не має вплинути на нейтралітет держави. Натомість Мальта виступає південним кордоном Європейського Союзу та саме виходячи з цього здійснює стратегічне планування. Протягом першого півріччя 2017 року держава головує в ЄС. В цьому статусі вона привертає увагу до проблеми нелегальної міграції до Європи як загрози у сфері безпеки. Фінансування незначного військового потенціалу острова у тому числі базується на коштах європейських фондів. Обидві країни є учасниками програми Партнерство заради миру НАТО (хоча Мальта протягом 1996-2008 років призупиняла участь в ній). Втім, питання приєднання до Альянсу на порядку денному у цій державі не стоїть.

ВИСНОВКИ

Нейтральні країни Європи за ступенем впливу актуальних тенденцій міжнародних відносин можна умовно розділити на дві групи. Першу складають держави, статус яких не оскаржується сучасною ескалацією між Росією та Заходом. До них відносяться центральноевропейські (Швейцарія, Австрія) та периферійні західні та південні (Ірландія, Мальта) країни. До

другої групи входять держави, які безпосередньо перебувають в зоні потенційної нестабільності, викликаної агресивною політикою Російської Федерації (північноєвропейські країни – Швеція та Фінляндія). В них питання можливого приєднання до євроатлантичної системи колективної безпеки набуває актуальності

Позитивне вирішення питання щодо членства в НАТО нейтральних країн Північної Європи представляє приклад класичної дилеми безпеки. Метою такої зміни в політиці є підвищення власної обороноздатності перед обличчям потенційної загрози зі Сходу. Втім, критики такого підходу наголошують на тому, що негативна реакція Російської Федерації на ці дії лише погіршить безпековий клімат в регіоні. Під питанням залишається й здатність та – перш за все – готовність Альянсу допомогти на практиці у випадку агресії.

Загострення російської загрози виносить на порядок денний в Фінляндії та Швеції питання можливого членства в НАТО. В Швеції навколо нього спостерігається об'єднання правоцентристських сил. Саме ця країна вважається найперспективнішим кандидатом на вступ до Альянсу. Натомість в Фінляндії подібне прагнення не є настільки популярним в лавах політичної еліти. Більше того, в обох державах рівень громадської підтримки такої зміни зовнішньополітичного курсу достатньо низький. Дієвою альтернативою євроатлантизму в умовах, коли наявний нейтралітет не вважається надійним інструментом, а багатостороння співпраця північноєвропейських держав не дає відповідних гарантій, перспективним може стати оборонний шведсько-фінський союз, або ж участь цих держав в міжрегіональних проєктах Балтійсько-Чорноморського простору (Міжмор'я).

Інші нейтральні країни Європи далекі від зміни свого статусу. В Ірландії існує історична ворожнеча щодо ідеї участі в європейських та євроатлантичних оборонних ініціативах. Австрія в умовах кризи системи міжнародної безпеки робить вибір на користь стабільності, вважаючи радикальні зміни на кшталт розширення НАТО на Схід провокативними.

Швейцарія занадто цінує свій нейтральний статус, проголошений ще двісті років тому. Мальта – незважаючи на значно коротшу історію нейтралітету – дотримується подібної точки зору, підкріпленої оборонною співпрацею в рамках ЄС.

Одним з аргументів щодо відмови від нейтрального статусу на користь приєднання до НАТО протягом тривалого часу залишалось бажання скоротити оборонні витрати, розділивши їх в рамках євроатлантичної системи колективної безпеки з партнерами. Втім, дані статистики показують, що не всі нейтральні європейські країни страждають від перевитрат коштів на оборону¹. Натомість риторика адміністрації президента США Дональда Трампа щодо необхідності європейських членів Альянсу збільшити свої витрати на військові потреби зменшує привабливість Організації Північноатлантичного договору з фінансової точки зору.

В цілому можна стверджувати, що країни, які є членами Європейського Союзу, віддають перевагу активізації оборонної співпраці в рамках структур європейської інтеграції. Тим не менш, навіть така зовнішньополітична орієнтація ставить питання щодо доцільності характеризувати їх як нейтральні актори міжнародних відносин. Участь у спільній політиці з питань безпеки та оборони ЄС поступово перетворює їх на учасників безпекової багатонаціональної структури, яка має свої завдання та зобов'язання. Риторичні представників політичних еліт щодо незмінності поваги до нейтралітету в таких умовах варто розглядати як небажання провокувати суспільства, які в цілому цінують нейтральний статус.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Міністерству закордонних справ, міністерству оборони України та Офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції секретаріату

---

¹ Оборонні витрати Австрії в 2011-2015 роках становили від 0,7 до 0,55 % від ВВП; Швейцарії – від 0,76 до 0,64 % від ВВП; Ірландії та Мальти – близько 0,5 та 0,6 % від ВВП відповідно.

Кабінету міністрів активізувати співпрацю з північноєвропейськими нейтральними країнами (Швеція, Фінляндія) в рамках обміну досвідом та розробки дієвого інструментарію протидії гібридній агресії зі Сходу. Сконцентрувати увагу на налагодженні співробітництва з Центром протидії гібридним війнам, який був відкритий в Фінляндії, з метою активного залучення українських експертів до вироблення методів протидії гібридним загрозам в рамках співпраці з ЄС та НАТО. В перспективі – сприяти формуванню санітарного кордону партнерів-союзників, який відділяв би Європу та Росію від Арктики до Чорного моря.

2. Міністерству оборони вивчити досвід організації, комплектації та забезпечення збройних сил нейтральних та позаблокових країн. Оскільки реалізація на практиці де юре закріпленого курсу на євроатлантичну інтеграцію займатиме багато часу, Україна де факто залишається позаблоковою країною. Відтак, для вирішення нагальних потреб вона може використовувати відповідний досвід (акцентуємо увагу на тому, що у більшості випадків він не суперечить просуванню до членства в НАТО).

3. Міністерству інформаційної політики України активно висвітлювати дебати у Швеції та Фінляндії щодо потенційного членства в НАТО, наголошуючи на сумнівності концепції нейтралітету в сучасних умовах. Це допоможе забезпечити контраргументи проти прибічників позаблоковості в зовнішній політиці, які зазвичай посиляються на відповідний досвід країн Скандинавії.

4. Міністерству закордонних справ у співпраці з міністерством інформаційної політики активізувати інформаційно-пропагандистську кампанію в розглянутих державах з метою правдивого висвітлення подій в Україні та забезпечення Києву необхідної підтримки в рамках російсько-українського конфлікту.

5. Укроборонпрому розглянути можливості для кооперації з виробниками озброєння (представниками Австрії, Швеції, Швейцарії,

Фінляндії) в рамках розвитку міжнародної співпраці та виходу на європейські ринки.

Відділ проблем зовнішньої політики та міжнародної безпеки,

(М.О. Замікула)